

Den Nasjonale Kulturlandskapsprisen 2009 til

NORDHERAD

■ DEN NASJONALE KULTURLANDSKAPSPRISEN BESTÅR AV 50 000 KRONER OG ET GRAFISK TRYKK AV HANS NORMANN DAHL. PRISEN HAR GÅTT TIL:

2007: Hjartdal kommune og ordfører Olav Tho, Telemark
2008: Herand bygdelag, Jondal kommune, Hordaland
2009: Nordheradsprosjektet, Vågå kommune, Oppland

■ KRITERIER FOR DEN NASJONALE KULTURLANDSKAPSPRISEN:

1. Det skal være gjort en ekstra innsats for kulturlandskapet
2. Innsatsen skal bidra til helhet og mangfold i og for kulturlandskapet
3. Den skal bevare og synliggjøre kulturlandskapet
4. Den skal være knyttet til bærekraftig skjøtsel, aktivt landbruk og moderne drift av kulturlandskapet
5. Den skal øke tilgjengeligheten for allmennheten til kulturlandskapet
6. Den skal ha en læringseffekt om kulturlandskapet
7. Den skal forankre norsk kulturarv i kulturlandskapet
8. Den skal vise sammenheng mellom natur og bygninger i kulturlandskapet

Nordherad ligger i en til dels bratt li preget av aktivt jordbruk og store beiteområder

Statsråd Lars Peder Brekk delte ut Den Nasjonale Kulturlandskapsprisen for 2009 sammen med Norsk Kulturarvs styreleder Inger-Lise Skarstein til Nordheradsprosjektet ved leder Einar Hårstad på Landbruks- og matdepartementets klimakonferanse på Gardermoen 2. juni.

TEKST: NORSK KULTURARV
FOTO: BJØRG SCHULTZ

Nordheradsprosjektet i Vågå kommune i Oppland vant den nasjonale kulturlandskapsprisen for 2009 i knivskarp konkurranse med Tverrvassgården i Rana kommune i Nordland og Hoel Gård på Nes på Hedemarken.

Vigdis og Per Eilif Sandberg fra **Hoel Gård** og Tone og Per Pettersen fra **Tverrvassgården** fikk hederlig omtale og blomster for en spesiell stor innsats for bevaring og utvikling av kulturlandskapet.

Disse tre er plukket ut blant 28 kandidater som var foreslått fra landbruksavdelingene hos Fylkesmannens kontorer i 15 fylker. Det var utrolig mange sterke kandidater dette året og svært vanskelig å finne frem til vinneren. Siden Norsk Kulturarv lanserte den nasjonale kulturlandskapsprisen i 2007, har interessen både når det gjelder antall og kvalitet i prosjektene økt fra år til år. Spenningen var stor blant de tre inviterte kandidatene under tildelingen, og gleden enorm hos vinneren av prisen.

Nordheradsprosjektet fremhever seg ved

å mobilisere bredt blant innbyggerne i Nordherad, og prosjektet er viktig for lokalt samhold og aktivitet i grenda. Prosjektet fikk prisen for beste Lokal Agenda-tiltak i Oppland i kategorien nærmiljøtiltak av Kommunenes Sentralforbund i 2002, og Nordherad er plukket ut nå i år som ett av 20 bevaringsverdige kulturlandskap i Norge. I Nordherad er det over en tiårsperiode lagt ned en ekstraordinær innsats for å gjøre grunneiere og bygdefolk oppmerksomme på verdiene i kulturlandskapet. Nordherad har et spesielt stort innslag av freda jordbruksbygninger og et variert kulturlandskap som er svært rikt på kulturminner og har internasjonale verneverdier knyttet til planter og sopp i kulturmark. Det er satt i gang mange miljø- og kulturlandskapstiltak over tid der de viktigste er synliggjøring av verdiene både innenfor grenda og for tilreisende, et moderne landbruk med aktivt beitebruk i stort omfang, rydding og merking av et omfattende kulturstinnett som har gjort landskapet mer tilgjengelig. Arbeidsgrupper har lagt stor vekt på læring og kunnskapsinnsamling knyttet både til kulturarven og naturverdiene gjennom mange forskjellige slags kursvirksomheter.

Hoel Gård er en flott representant for storgårdene på Hedemarken. Gården drives aktivt med stor produksjon av korn, potet og kylling, samtidig som eierne satser på gårdsturisme. Eierne er svært opptatt av å formidle kulturlandskapets og kulturminnenes verdi gjennom sin virksomhet. Det er lagt ned utrolig mye ressurser gjennom planlegging og gjennomføring for å ivareta kulturmiljøet og kulturlandskapet på en best mulig måte på hele eiendommen. Blant annet er en praktfull allé på til sammen 1600 meter fra Mjøsa og opp til gården gjenplantet.

Tverrvassgården har gjennom eierens innsats blitt gjenskap til et unikt kulturmiljø etter åtte års arbeid med å restaurere gården fra en falleferdig plass til et helhetlig kulturmiljø der både bygninger, gammel slåttemark, gårdens historie og gjenstander er blitt tatt vare på. Tverrvatnet var et viktig stoppested for reisende med hest over fjellet mellom Sverige og Norge. Gårdstunet ned redskaper og verktøy, samt jordene rundt, gir de besøkende en fin innføring i lokal landbrukshistorie som er i ferd med å gå i glemmeboken.

LANDBRUK OG MILJØ

20 utvalgte kulturlandskap i jordbruket er pekt ut

TEMA

Leka Juli 08. Foto: Erik Stenvig, FM Nord-Trøndelag

AV LANDBRUKS- OG MATMINISTER
LARS PEDER BREKK OG MILJØ- OG
UTVIKLINGSMINISTER ERIK SOLHEIM

De 20 utvalgte kulturlandskap i jordbruket viser hvordan jordbruksdrift i generasjoner har formet landskap og naturmangfold. Hele landet er representert med minst ett "landskapssmykke" i hvert fylke. De 20 utpekte områdene finner vi langs kysten, ved fjorden, på fjellet og i innlandet. Basert på samarbeid med berørte kommuner og grunneiere skal en frivillig og langsiktig forvaltning og skjøtsel av områdene sikres.

FELLESPROSJEKT

Det er en stor glede for oss å presentere dette fellesprosjektet mellom våre to departementer og underliggende direktorater og etater. Gjennom de 20 utvalgte områdene kan vi få vist fram de store verdiene som landbruket i generasjoner har utviklet gjennom påvirkning og bruk av naturressursene. Verdiene er knyttet til både det biologiske mangfoldet, kulturarven og landskapet. Vi vil rette en stor takk til grunneiere/drivere som har påtatt seg et særlig ansvar for å ta vare på disse verdiene, selv om det kan ha betydd at en

har måttet avvike fra den mer moderne og effektive landbruksproduksjonen.

KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET – KULTURHISTORISKE OG BIOLOGISKE VERDIER

De fleste av oss berøres vel av fargerike blomsterenger og vakre bygninger? Men jordbrukslandskapet er så mye mer enn det. Det inneholder både kulturhistoriske og biologiske verdier og er en kilde til kunnskap og opplevelse av vår felles natur- og kulturarv. Slike områder fortel-

ler om hvordan menneskene har levd og høstet av naturens ressurser. Og ikke minst at det som følge av slik ressursbruk gjennom lang tid har oppstått særegne og svært artsrike naturtyper der vi kan oppleve et stort mangfold av plante- og dyrearter. Å stanse tap av biologisk mangfold innebærer blant annet å ta vare på slike jordbrukslandskap.

LANDSKAP

Den europeiske landskapskonvensjonen, som Norge har sluttet seg til, omhandler

Makkenes i oktober. Foto: Cecilie Hansen, FM Finnmark

hele spekteret av landskap fra de særlig verdifulle landskapene til landskap i forfall. Landskapet har betydning for menneskene på mange vis. Det utgjør våre omgivelser der vil lever og bor og gir oss blant annet opplevelser og minner. Gjennom de utvalgte kulturlandskapene i jordbruket vil vi bidra til å ta vare på slike verdier. Samtidig må vi ta inn over oss at landskap generelt alltid vil være i forandring i takt med naturens egne prosesser og påvirkning av menneskelig aktivitet. Gjennom å velge ut 20 utvalgte kulturlandskap i jordbruket vil vi bidra til å fremheve disse landskapenes betydning for menneskene og sikre de viktige biologiske og kulturhistoriske verdiene i dette landskapet for framtida.

FRA FJORD TIL FJELL, FRA KYST TIL INNLAND

Vårt langstrakte lands geologiske og klimatiske vekslinger har gitt grunnlag for kulturelle særpreg og variasjoner i drifts-tilpasninger. Et slikt brukslandskap utfor-

met på bakgrunn av ulike driftsformer, har videre gitt opphav til stor variasjon i kulturhistoriske og biologiske verdier. Seterdrift er et godt eksempel på hvordan man har tilpasset seg bruk av nødvendige beiteressurser i utmarks- og fjellområder. Å ta vare på seterlandskap er ikke bare viktig for Norge. Fordi slike landskap er i sterk tilbakegang internasjonalt, har de også en verdi i europeisk sammenheng. Blant de 20 utpekte områdene finner vi flere verdifulle seterområder.

Vi har i lang tid hatt oppmerksomhet på disse verdiene gjennom kartlegginger og registreringer, og det er iverksatt flere tiltak for å motvirke negative eller uønskede endringer. Blant annet har vi stimulert til økt beiting i utmarka og til økt hogst av arealer som har grodd igjen. Likevel er det slik at disse tiltakene ikke alltid treffer blink i forhold til å ta vare på jordbrukslandskap med spesielle verdier. Det kreves ekstraordinære og spesielt tilpassede tiltak i tillegg til allerede

eksisterende virkemidler. Kystlyngheier, artsrike slåtteeenger, lauvingsområder og gamle utløer er eksempler på spesielle verdier som krever særskilte tiltak.

20 OMRÅDER – BASERT PÅ FRIVILLIG SKJØTSEL. Vi har nå tatt et skritt videre fra tidligere registreringer og kartlegginger. Vi vil nå inngå et direkte frivillig samarbeid med grunneiere/drivere og kommuner om langsiktig skjøtsel og ivaretagelse av utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Vi har valgt ut landskap langs kysten, ved fjorden, på fjellet og i innlandet som samlet representerer et stort spekter av kulturhistoriske og biologiske verdier. Variasjonen er ivare tatt gjennom at de 20 utvalgte områdene representerer ulike landskaps- og jordbruksregioner. Områdene er valgt ut gjennom en prosess der stat, fylke, kommune, Sametinget og næringsorganisasjoner har deltatt. Vi er særdeles glad for at det på denne måten er etablert et bredt eierskap der alle de viktigste aktørene er med på laget.

Spellmovollen, Vangrøftdalen i Os. Her vil HM Dronning Sonja være til stede under åpningen av de 20 utvalgte kulturlandskapene lørdag 28. juni.
Foto: Yngve Rekdal

KRITERIER – FORPLIKTELSER PÅ ALLE NIVÅER

Det samlede utvalget av områder skal altså omfatte kulturlandskap i jordbruket med både svært store biologiske verdier og svært store kulturhistoriske verdier. Videre skal de sikres langsiktig skjøtsel og vedlikehold. Følgende kriterier eller aspekter er videre lagt til grunn for utvalget:

HELHETLIG LANDSKAP KONTINUITET OG TIDSDYBDE REPRESENTATIVITET ELLER SÆRPREG FORMIDLINGSVERDI

I tillegg er det lagt vekt på at området framstår som godt ivaretatt jordbrukslandskap over tid, med minst mulig grad av forstyrrende inngrep eller påvirkning (kraftlinjer, større terrenginngrep, ikke stedstilpasset byggeskikk/ombygging, bakkeplanering m.m.) i seinere tid. I de

20 utvalgte områdene bør man også i framtida søke å unngå større inngrep og negative forstyrrelser sett i forhold til de biologiske og kulturhistoriske kvalitetene. Langsiktig skjøtsel og vedlikehold av områdene vil være påkrevd for å opprettholde de enestående verdiene i disse områdene.

Det unike og gledelige ved utpekingen av de utvalgte områdene er at dette er et fellesprosjekt mellom landbruks- og miljøvernforvaltningen, frivillig skjøtselsarbeid lokalt og det kommunale forvaltningsnivået. Alle er med! Vi forventer at de lokale myndighetene ser verdiene og mulighetene som utpekingen av områdene gir, både for lokalsamfunnet, men også i nasjonal sammenheng. Når dette er sagt, vil vi legge til at vi også er opptatt av at ivaretagelse av områdene i størst mulig grad bør innebære forpliktelser for myndighetene på alle nivåer. Om kriteriene

for utvelgelsen forringes eller at verdiene i områdene forringes, vil det heller ikke være grunnlag for å opprettholde statusen som utvalgt kulturlandskap i jordbruket.

NÆRINGSUTVIKLING OG VERDISKAPING – UTSTILLINGSVINDUER

De utvalgte kulturlandskapene i jordbruket utgjør et eksklusivt utvalg, og de vil derfor være viktige ”utstillingsvinduer”. Grunneiernes/drivernes innsats vil være nøkkelen til synliggjøring av områdene og verdiskaping som kan genereres ut fra disse områdene. Vi vil at områdene skal være tilgjengelig for allmennheten, og vi vil at kommunene skal bidra til at de tas godt vare på, at de vises fram og at alle kan være stolte av dem. Vi oppfordrer til kreativitet og til å dra nytte av at de eksklusivt utvalgte områdene ses i sammenheng med reiseliv, lokalsamfunnsutvikling og næringsutvikling.

Steinsletta - Jørn Jensen - Buskerud fylkeskommune

LANDBRUK + MILJØ = SANT

8 millioner kroner til særskilt skjøtsel og forvaltning. Samlet har fellesprosjektet i 2009 satt av 8 mill kroner til forvaltning av disse områdene. Midlene kommer i tillegg til den innsatsen som allerede gjøres i flere av de utvalgte områdene.

FOLKEFEST MED HM DRONNING SONJA

Vi inviterer til folkefest i Vangrøftdalen i Os kommune i Hedmark 28. juni der alle er hjertelig velkommen til å delta. HM Dronning Sonja vil være tilstede og åpne de 20 utvalgte områdene. Under åpningen blir det lagt opp til en vandring i et landskap med flere aktive setervoller og sjeldne planter.

Vi gleder oss til dette.

DE 20 UTVALGTE KULTURLANDSKAPENE I JORDBRUKET ER SOM FØLGER:

Østfold, Aremark	Bøensætre og plasser
Akershus, Nannestad	Lyshaug og Nordre Eik
Oslo	Nordmarksplasser
Hedmark, Os	Vangrøftdalen-Kjurrudalen
Oppland, Vågå	Nordherad
Buskerud, Hole og Ringerike	Steinsletta
Vestfold, Nøtterøy og Tjøme	Skjærgården Tjøme-Nøtterøy
Telemark, Kragerø	Jomfruland og Stråholmen
Aust-Agder, Valle	Rygnestad
Vest-Agder, Farsund	Vest-Lista
Rogaland, Rennesøy	Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll
Hordaland, Kvinnherad	Gjuvlandsli
Sogn og Fjordane, Leikanger	Grinde-Engjasete
Sogn og Fjordane, Selje	Hoddevik-Liset
Møre og Romsdal, Sunndal	Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal
Sør-Trøndelag, Midtre Gauldal	Seterdalane i Budalen
Nord-Trøndelag, Leka	Skei og Skeisnesset
Nordland, Sørfold	Engan/Ømes-Kjelvik
Troms, Kåfjord	Skarfvaggi/Skardalen
Finnmark, Vadsø	Makkenes